

Stokolos, N. 1994. Ukrainizatsiia Pravoslavnoi Tserkvy na Volyni u 23–30 rr. XX st. [Ukrainization of the Orthodox Church in Volyn in the 23rd — 30th Years of the 20th Cent.]. *Istorychnyi dosvid i suchasnist. Tezy dopovidei i povidomlen Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii Lutsk 16–18 chervnia 1994 r. «Volyn i volynske zarubizhzhia»*. Lutsk. S. 86–89. [in Ukrainian]

Tkachuk, V. V. 2010. Ukrainizatsiia pravoslavnoho tserkovnoho ustroiu na Volyni v 1930-kh rr. [Ukrainization of the Orthodox Church System in Volyn in the 1930's]. *Istorychnyi arkhiv. Naukovi studii*. Vyp. 4. S. 70–74 [in Ukrainian]

Fotyev, K. 1997. Popytky Ukraynskoï Tserkovnoi avtokefalii v XX v. [Attempts of Ukrainian Church Autocephaly in the 20th Century]. *Pravoslavnaia Tserkov na Ukrainie i v Polshe v XX stoletii 1917–1950 gg*. Moskva: Krutitskoe patriarsheje podvorje. S. 7–76. [in Russian]

Chernykhivskyi, H. I. 1999. *Kremenechchyna vid davnyiny do suchasnosti [Kremenets District from Ancient Times to the Present]*. Kremenets: Papirus. [in Ukrainian]

УДК 94(477.82);«1918/1939»:329.4(=411.16)

DOI: 10.20535/2307-5244.55.2022.269753

Ю. Крамар

ORCID: 0000-0002-5711-3634

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Yu. Kramar

Lesya Ukrainka Volyn National University

СІОНІСТСЬКИЙ РУХ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПАРТІЙНА СТРУКТУРА ТА ПОЛІТИЧНІ ВПЛИВИ

У статті висвітлюється сіоністський рух на території Волинського воєводства в міжвоєнний період. На основі маловідомих документів з архівосховищ України, Польщі та Білорусі показано становлення сіоністських партій на Волині у 1920-х рр., проаналізовано їх основні програмні засади, організаційну структуру, політичні впливи серед місцевого єврейства. Досліджується роль сіоністів у діяльності єврейських культурних, просвітницьких та добродійних організацій і товариств краю.

Ключові слова: Польща, Волинське воєводство, державна політика, сіонізм, єврей, партія.

The article, on the basis of little-known archival documents, explores the activities of Zionist parties and organizations that operated in the territory of Volyn Voivode in the interwar period. The author analyzed the basic program principles of the parties, their organizational structure, and political influences among the local Jewish population. The activities of Jewish political parties in the Volyn re-

gion have not previously been the subject of a separate study. In the research, we based our methodology on general and special historical scientific approaches including problem-chronological, comparative-historical, historico-geographical, historical-typological, and other methods.

The author shows that in the interwar period the Zionist movement in the Volyn region was one of the most influential political actors. It was represented by both right-wing and left-wing organizations. The main political goal of Zionists was the creation of a Jewish independent state in Palestine, while within the Polish state — granting Jews national and cultural autonomy. The examples of the right-wing organization are «Zionist Organization in Poland», the party of Zionists-orthodoxes «Spiritual center» («The Mizrachi»), while Jewish Socialist Workers' Party «Poalej Sion», the Zionist Labor Party «Hidachduth» are good examples of left-wing Zionist organizations.

The Zionist parties managed to create a fairly extensive network of local branches in the territory of Volyn Voivode. They were carrying out active propaganda, educational and charitable activities, paid great attention to the development of education and culture in the region. Members of Zionist organizations defended the political and economic rights of the Jewish community, both at the parliamentary level and in local governments. Archival sources confirm that the Zionist movement in the Volyn Voivode was supported by the local Jewish population during the interwar period.

Keywords: Poland, Volyn Voivode, state policy, Zionism, Jew, party.

В міжвоєнне двадцятиліття єврейські політичні партії відігравали важливу роль у громадському та суспільно-політичному житті Західної Волині. Це зумовлено низкою чинників. По-перше, євреї були однією з найбільших етнорелігійних меншин, котрі проживали на західноволинських землях у 1920–1930-х рр. За даними перепису 1921 р., їх на території воєводства налічувалося 151 744 особи¹, а 1931 р. чисельність єврейської громади Волині зросла до 205 519 осіб², що становило близько 10% мешканців воєводства.

По-друге активізація єврейського політичного руху у відродженій Польській державі пов'язувалася з прагненням закріпити на законодавчому рівні національно-культурні права єврейської громади. Захист цих прав став невід'ємною частиною програмних положень багатьох єврейських політичних партій. Їх спектр у польському політикумі був доволі широкий: від кон-

¹ Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.). Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. Warszawa : Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1926. T. XXIII. S. 62.

² Держархів Волинської обл. Drugi powszechny spis ludności z dnia 7 grudnia 1931. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. Warszawa, 1938. Z. 70. S. 22.

серваторів та сіоністів до лібералів і соціалістів. Усі вони мали розгалужену мережу осередків на всій території країни, зокрема на Волині.

Розгляд теми важливий насамперед у контексті польсько-єврейських взаємин міжвоєнної доби. Становище єврейської громади в Польщі вирізнялося своєрідною специфікою. Це була замкнута етноконфесійна група. Євреї становили помітну частку населення країни — близько 2,8 млн. осіб або майже 10% усіх мешканців (Зашкільняк, Л. 2002, с. 462). У Другій Польській республіці найвпливовішими єврейськими політичними течіями були сіоністська та консервативна (ортодокси). Її ідеологи наголошували на релігійній і культурній замкненості життя єврейських громад. Урахування цих факторів змушувало польський уряд виробити особливі підходи до вирішення єврейського питання в Польщі.

Вивчення діяльності єврейських партій, які діяли на території Західної Волині, важливе для розуміння політичних процесів, що відбувались у краї в міжвоєнний період. Адже ці партії становили доволі впливову частину місцевого політикуму. Водночас їх діяльність на Волині раніше не була предметом окремого дослідження. Відсутність наукових публікацій з цієї тематики дає підстави виокремити її як окрему історичну проблему.

Зауважимо, що деякі аспекти політичного життя єврейської громади в міжвоєнній Польщі були предметом уваги вітчизняних істориків, зокрема Л. Зашкільняка (Зашкільняк, Л. 2002), М. Гона (Гон, М. 2008.), С. Макарчука (Макарчук, С. 2008), В. Дмитрука (Дмитрук, В. 2002), Ю. Крамара (Крамар, Ю. 2017). В їхніх роботах висвітлюються концептуальні підходи польських урядів до розв'язання «єврейського питання» в Польщі, показано політико-правове становище євреїв на теренах Західної України у 1920–1930-х рр.

Вагомий внесок у вивчення досліджуваної проблеми зробили польські історики, зокрема П. Борецький (Borecki, P. 2010), М. Ходакевич (Chodakiewicz, M. J. 2000), Я. Фальовський (Fałowski, J. 2006.), І. Гладіш (Gładysz, J. 1995), Е. Мендельсон (Mendelsohn, E. 1992), Р. Жебровський (Żebrowski, R. 1993; Żebrowski, R. 1995), К. Желінський (Zieliński, K. 2006), Б. Гальчак (Halczak, B. 1995–1996). Серед польських досліджень, присвячених польсько-єврейським політичним взаєминам у Другій Польській республіці відзначимо роботи Є. Хользера (Holzer, J. 1974), О. Бергмана (Bergman, O. 1998), С. Томашевського (Tomaszewski, J. 1985; Tomaszewski, J. 1993). Чимало уваги в них приділено діяльності провідних єврейських політичних партій, подано їх класифікацію за спрямуванням та змістом програм, показано роль і місце в політичному житті міжвоєнної Польщі. Щоправда, регіональні аспекти досліджуваної проблеми не було віддзеркалено в указаних працях. Роботи, присвячені історії сіоністського політичного руху на території Західної Волині, відсутні взагалі.

Отож, метою запропонованої статті є аналіз діяльності сіоністських партій і організацій на території Волинського воєводства в міжвоєнний період. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішити такі завдання: розкрити становлення сіоністського руху на Волині, проаналізувати організаційні засади й програмні положення сіоністських партій, охарактеризувати основні напрями їх діяльності, показати впливи сіоністів серед місцевого єврейства.

Базовими для підготовки статті стали неопубліковані документи з архівосховищ України, Білорусі та Польщі, зокрема Державних архівів Волинської, Тернопільської й Рівненської областей, Державного архіву в Брестській області та Архіву актів нових у Варшаві.

Вибір методів дослідження зумовлено міждисциплінарним підходом до висвітлення проблеми. Серед загальнонаукових пріоритетними були методи критичного аналізу та об'єктивності. Їх застосовано для відтворення історичних подій на території Західної Волині в міжвоєнний період на основі об'єктивних закономірностей і внутрішнього зв'язку з конкретними історичними умовами. Системно-структурний метод дав змогу комплексно проаналізувати основні напрями державної політики щодо єврейської громади в Польщі, з'ясувати її регіональну специфіку. Метод кліометрії дав змогу провести статистичний аналіз показників, що стосуються кількісного складу єврейських політичних партій на Волині, їх впливів серед місцевих мешканців. Використання історико-порівняльного методу виявилось ефективним у визначенні спільних і відмінних рис у програмних документах партій, які представляли різні течії сіоністського руху. Історико-генетичний метод застосовано для віддзеркалення причиново-наслідкових зв'язків і закономірностей суспільно-політичних подій, явищ та процесів на Волині в 1920–1930-х рр. Водночас у дослідженні застосовано й спеціальні історичні методи: наукової абстракції, хронологічний метод, метод історичної реконструкції. Їх використання дало можливість уникнути випадкового нагромадження явищ і подій, створити цілісну картину сіоністського суспільно-політичного й громадсько-культурного руху на західноволинських землях у міжвоєнний період, простежити динаміку процесів у конкретних часових межах.

Після входження Західної Волині до складу Польщі партійно-політичне життя тут помітно активізувалося. Почали виникати політичні партії та рухи, які віддзерклювали інтереси різних груп населення, в т. ч. етнічних меншин. Однією з найвпливовіших єврейських політичних течій у Польщі, зокрема на Волині, в міжвоєнне двадцятиліття був сіоністський рух.

Термін «сіонізм», як і сам сіоністський рух, зародився наприкінці XIX ст. Одним із головних ідеологів політичного сіонізму вважається Теодор Герцль. За його ініціативи було скликано Перший світовий сіоністський конгрес, що відбувся в Базелі в серпні 1897 р. В роботі конгресу взяло участь

204 делегати з 17 європейських країн¹. На ньому затверджено політичну програму сіоністського руху, головною метою якого проголошувалось «утворення єврейської національної держави в Палестині»².

Наприкінці XIX — на початку XX ст. ідеї сіонізму активно поширювалися серед євреїв, котрі проживали на теренах Російської імперії. Політична, релігійна, а також культурна дискримінація російського єврейства зумовлювала його активну участь у сіоністському русі, сприяла зростанню впливів сіоністів.

Взаємини між поляками та євреями на польських землях, що на початку XX ст. входили до складу російської займанщини, були далекі від ідеальних. Давалися взнаки антисемітські погляди багатьох польських політиків, особливо правого політичного спектру. Так, оцінюючи роль євреїв після поділів Речі Посполитої, народові демократи використовували тезу про «єврея як четвертого окупанта Польщі» (Bergman, O. 1998, s. 19). На думку ідеологів націонал-демократів, євреї, котрі проживали на польських теренах, загрожували польським національним інтересам.

Певні надії на покращення польсько-єврейських взаємин єврейська громада пов'язувала з проголошенням незалежності Польщі. Законодавчі акти, ухвалені в 1918–1921 рр. обіцяли єврейській громаді доволі широкі національно-культурні права. Однак офіційний статус польських євреїв був далекий від проголошуваних гасел. Польське законодавство зберігало чимало дискримінаційних норм і приписів, які обмежували права єврейства. Ці обмеження стосувалися насамперед євреїв, що проживали на польських землях колишньої Російської імперії. Вони підлягали тяжчим покаранням за окремі види кримінальних злочинів (Tomaszewski, J. 1993, s. 182). Існували обмеження щодо прийому євреїв на роботу в державному секторі. Мізерна кількість євреїв-учителів працювала в державних школах. Були й інші обмеження, наприклад, заборона працювати в недільні дні, що значно ускладнювало повсякденне життя єврейської громади.

Ці обставини позначалися на взаєминах єврейських політичних сил, зокрема сіоністів з владою в період міжвоєн'я. Перша регіональна конференція сіоністів у відродженій Польщі відбулася 1919 р.³ Тоді ж утворилася найбільша партія, яка представляла ідеологію сіонізму на теренах Другої Польської республіки — «Сіоністська організація в Польщі» (далі — СО) (Histadrut ha Cyjonith be Polonijah). Вона входила до складу Світової сіоністської організації з центром у Лондоні⁴. З відновленням державної незалежності Польщі партія декларувала лояльне ставлення до польської влади, висловивши сподівання на реалізацію урядової програми широкої культур-

¹ Електронная еврейская энциклопедия. URL: <http://surl.li/ettip>

² Archiwum Akt Nowych (AAN). Urząd Wojewódzki Poleski. Sygn. 976/53. K. 16.

³ Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.). Ф. 46. Волинське воєводське управління. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 6.

⁴ AAN. Sygn. 976/53. K. 18.

но-національної автономії для євреїв у межах єврейських релігійних гмін. Національною мовою польських євреїв, на думку сіоністів, мав стати іврит (Holzer, J. 1974, s. 267). Кількість СО 1919 р. становила 26 тис. осіб.

Один з перших осередків СО на території Волинського воєводства засновано наприкінці 1921 р. у Любомлі¹. Свою діяльність СО помітно активізувала напередодні парламентських виборів 1922 р. За ініціативи місцевого активіста Давіда Пейреля засновано філію організації в Дубно. Згодом осередки партії з'явилися і в інших містах повіту — Радзивилові та Млинові². На базі партійних комітетів Сіоністської організації в окремих повітах воєводства створювалися т. зв. виборчі комітети, куди входили представники різних єврейських політичних сил. Загалом виборча кампанія 1922 р. була для єврейського політикуму Волині доволі успішною. В складі виборчого Блоку національних меншин, куди ввійшли також українці й білоруси, євреї здобули на території Волинського воєводства п'ять парламентських мандатів³.

Для підтримки місцевих комітетів СО, залучення до її лав нових членів до воєводства неодноразово приїздили лідери партії з Варшави. Так 22 червня 1924 р. в Ковелі відбувся повітовий з'їзд делегатів СО за участю одного з лідерів сіоністського руху в Польщі, посла до Сейму Ісаака Грюнбаума⁴. Останній провів низку зустрічей з єврейською громадськістю воєводства.

Розбудова партійних осередків СО на Волині прискорилося після травневого перевороту 1926 р. Події, пов'язані з приходом до влади Ю. Пілсудського й табору «санації», переважна більшість польських євреїв зустріла схвально, сподіваючись на зміну курсу державної політики щодо єврейської меншини. Вже 29–30 травня 1926 р. в Рівному відбулася конференція волинських філій Сіоністської Організації в Польщі за участю понад 200 делегатів з усього воєводства. На ній були присутні голова Центрального комітету СО Л. Левітес і секретар А. Зетлін. Останній у виступі зазначив, що діяльність сіоністів на Волині має великі перспективи розвитку, однак цей рух «гальмується загальною апатією, відсутністю належної дисципліни і недбалістю» окремих партійних активістів⁵. Тому центральне керівництво СО закликала місцеві осередки партії активізувати свою роботу на місцях.

Тим часом уряд «санації» в особі його голови К. Бартля заявив про зміну державної політики щодо єврейської меншини. Прем'єр рішуче засудив таке явище, як економічний антисемітизм і пообіцяв скасувати всі дискримінаційні норми польського законодавства, які стосувалися євреїв (Tomaszewski, J. 1993, s. 223–224).

¹ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 7 зв.

² Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 7 зв.

³ Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. Dział Rękopisów (BUW.DR). «Wołyń-czerwiec 1937». Sprawozdanie H. Józewskiego obrazuje sytuację Województwa Wołyńskiego. № акс. 1549. S. 55–56.

⁴ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 9.

⁵ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 422. Арк. 12.

Очевидно, ці заяви були схвально зустрінуті з боку єврейських політичних сил, крім сіоністів. Останні помітно активізувалися на території Волинського воєводства. 1926 р. місцевий комітет СО створено у Володимирі. Він налічував близько 300 членів. Сіоністів відчутно підтримувала єврейська громада міста. Серед 12 євреїв — членів міської Ради, п'ятеро (в т. ч. віце-бурмістр Герш Шеймес) були представниками сіоністського руху¹. Члени місцевого осередку активно організовували шкіл з мовою викладання іврит, влаштовували лекції на культурно-освітню й громадсько-політичну тематику, розповсюджували сіоністську пресу².

В грудні 1926 р. філію СО засновано в Кременці (голова — Голдрінг Мейер). Симпатиків сіоністів швидко більшало. Досить сказати, що в міській Раді Кременця серед 24 радних дев'ятеро були членами СО. На території повіту місцеві комітети партії діяли також у Шумську (30 осіб, голова — Цойриф Копель), Почаєві (30 осіб, голова — Клігер Йош), Білозірці (26 членів, голова — Докман Абрам-Лейб) та Вишнівці (50 членів, голова — Шапіро Єхуда)³.

1927 р. СО зміцнювали свої позиції в повітах воєводства. 4 травня 1927 р. засновано осередок партії в Костополі. Його головою став Мойша Давид Балабан. На території повіту членами Сіоністської організації були 46 осіб⁴. Тоді ж партійні комітети СО з'явилися у Здолбунівському повіті (голова — Авраам Баковецький). За даними відділу безпеки Волинського воєводського управління здолбунівський осередок партії налічував 240 членів⁵.

У 1926–1927 рр. місцеві комітети СО створюються також у Клевані, Горохові, Любомлі, Острозі, Мізочі та інших містах воєводства. Найбільшу кількість членів і симпатиків сіоністського руху на Волині мали партійні осередки в Луцьку (300 членів, голова — Бергер Овшя), Ковелі (300 членів, голова — Шмуль Пружанський) та Рівному (бл. 500 членів, голова — Ейзенберг Бенціон)⁶.

Щодо загальної кількості членів СО на території Волинського воєводства, то її складно встановити, позаяк дані повітових старост і воєводського управління нерідко різняться. Зазвичай у звітах старости подавали не кількість зареєстрованих членів організації, а кількість симпатиків руху на теренах повітів. Так, у звіті за вересень 1926 р. староста Ковельського повіту подав чисельність Сіоністської організації у 2 тис. членів⁷, а за даними воєводського управління організація сіоністів у Ковелі налічувала не більше, ніж 100 членів⁸.

¹ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 8 зв.

² Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 422. Спр. 106. Арк. 12.

³ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 12.

⁴ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 7 зв.

⁵ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 10 зв.

⁶ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 422. Арк. 45–49.

⁷ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 422. Арк. 3.

⁸ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 9.

Так чи інакше, завдяки підтримці з боку центральних партійних органів у Варшаві та роботі активістів на місцях Сіоністська організація стала найвпливовішою серед усіх єврейських політичних партій воєводства. За підрахунками автора, на 1927 р. СО у Волинському воєводстві налічувала близько 2500 членів. Ще більше було симпатиків руху¹. З метою пропаганди ідей сіонізму агітатори проводили лекції, зібрання, концерти, добродійні акції для збору коштів на потреби відбудови Палестини².

Сіоністська організація в Польщі брала активну участь у громадсько-культурному житті регіону. Під її впливом перебували численні єврейські господарські, культурно-освітні, благодійні, спортивні організації та товариства. Серед них: просвітницьке товариство «Тарбут», філії Центральної спілки євреїв-ремесників, Купецький банк в Луцьку, Купецька спілка, молодіжні організації «Гекалюц-Піонер» (Hechaluc Pionier) і «Бріт-Трумфельдор» («Brith Trumpeldor»), добродійні товариства — Товариство опіки над єврейськими сиротами, Єврейське товариство охорони здоров'я, Товариство допомоги бідним і хворим євреям «Лінас-Хаседек» («Linac-Hacedek»), «Бет-Лехем» («Bet Lechem»), Товариство допомоги студентам-євреям у Польщі, Палестинське еміграційне товариство на Волині, спортивний клуб «Хасмоней» («Hasmonea»), Робітниче товариство фізичного виховання «Jutrznia», гімнастично-спортивне товариство «Маккабі» та інші³.

Серед волинських євреїв чи не найпопулярнішим було культурно-освітнє товариство «Тарбут» («Tarbuth») (з івр. — «культура»). В Польщі під опікою товариства діяли: 141 початкова єврейська школа з мовою навчання іврит, 71 дошкільний заклад, 16 гімназій, п'ять семінарій для вчителів, а також педагогічні курси для вчителів у Варшаві⁴.

В Луцьку товариство «Тарбут» розпочало діяльність 1922 р. Тоді філію товариства очолив Вейц Хаскель. На терені міста організація розгорнула активну просвітницьку роботу. Члени товариства засновували дошкільні навчальні заклади, початкові, середні й професійні школи з мовою викладання іврит, а також вечірні курси, народні університети різних типів для дорослих, проводили методичні конференції для вчителів⁵. Вечірні й релігійні курси «Тарбуту» відкривались у містах і невеликих містечках. Серед основних напрямів діяльності товариства було також видання шкільних підручників, книг, часописів і брошур, популяризація театрального мистецтва мовою іврит, заснування читалень та бібліотек (Крамар, Ю. В. 2015, с. 211).

Уже на початку 1920-х рр. товариство «Тарбут» мало на Волині доволі розгалужену мережу власних навчальних закладів: 11 єврейських дошкіль-

¹ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 6–13 зв.

² Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 11.

³ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 417. Арк. 21–36.

⁴ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 633. Арк. 11.

⁵ Держархів Волинської обл. Ф. 36. Луцьке повітове староство. Оп. 13 а. Спр. 219. Арк. 1.

них установ, 48 загальноосвітніх шкіл, дві професійні школи (Луцьк, Ковель), діяло 20 вечірніх курсів для дорослих, де викладали мовою іврит (Дмитрук, В. 2002, с. 33). Зауважимо, що Волинь була регіоном, де івритомовне шкільництво розвивалося чи не найшвидше. 1934 р. тут налічувалося 50 початкових шкіл з мовою викладання іврит, які перебували під патронатом культурно-освітнього товариства «Тарбут»¹. Окрім того, товариство опікувалося діяльністю трьох приватних єврейських гімназій у Луцьку, Рівному й Ковелі.

Зауважимо, що сіоністський рух у Польщі був далеко не однорідним, його представляли різні політичні течії та організації. Так, усередині СО вирізнялися три великі фракції — «Eth Libnoth» (Час будувати), «Al Hamiszmar» (На сторожі) й сіоністи-ревізіоністи. Між ними існували гострі розбіжності щодо шляхів і методів розбудови єврейської держави в Палестині².

Найрадикальнішу позицію серед діячів сіонізму займали т. зв. сіоністи-ревізіоністи. Організацію Радикальних Сіоністів або Нову сіоністську організацію було засновано 1923 р. після XIII Сіоністського Конгресу, що відбувся в Карлових Варах. Її головним ідеологом став відомий діяч сіоністського руху Володимир Жаботинський. Розчарований політикою Великої Британії на території Палестини (1919 р. на Паризькій мирній конференції, а згодом рішенням Ліги Націй 1920 р. саме цій країні надано мандат на управління Палестиною. — *Авт.*), а також угодовською позицією лідерів Всесвітньої сіоністської організації на чолі з Хаїмом Вейцманом, він оголосив про створення Всесвітнього Союзу сіоністів-ревізіоністів. Це сталося 1925 р. на XIV Сіоністському Конгресі у Відні³. Програма Союзу передбачала перегляд (ревізію) принципів політичного сіонізму. Кінцевою метою сіоністського руху сіоністи-ревізіоністи проголошували створення єврейської держави на території т. зв. великої Палестини, по обидва боки р. Йордан, а не лише на її західному березі (частину підмандатної території на схід від р. Йордан британці передали під управління еміра Трансіордані — Абдалли. — *Авт.*). Тому пропонувалося тиснути на Велику Британію для забезпечення прав єврейської більшості на всій підмандатній території, створення власної армії — Єврейського легіону, запровадження регулярних воєнних навчань для єврейської молоді⁴.

Свою позицію В. Жаботинський оприлюднював на сторінках преси, в публічних виступах, зокрема під час поїздок містами Волині, де мав чимало прихильників серед сіоністів⁵. Лідер ревізіоністського сіонізму загострював увагу на наслідках поділу Палестини, вказуючи на те, що єврейська дер-

¹ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 31. Арк. 26.

² Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1556. Арк. 6.

³ Электронная еврейская энциклопедия. URL: <http://surl.li/ettip>

⁴ AAN. Sygn. 976/53. К. 22.

⁵ AAN. Sygn. 976/53. К. 22.

жава в кордонах, які пропонувала Велика Британія, завжди залишатиметься тереном нестабільності або її взагалі поглинуть сусідні арабські країни¹.

Іншу доволі впливову течію сіоністського руху на Волині представляли ортодоксальні сіоністи. Вони входили до складу націоналістичної партії сіоністів-ортодоксів «Духовний центр» («Mizrachi»). Організацію з такою назвою створив у Литві ще 1893 р. равин Ш. Могилевер. Її завдання — пропагандистська та культурницька робота серед ортодоксальних євреїв (Стецкевич, П. Т. 2010, с. 36.). Слід зауважити, що долучення до сіоністського руху равинів сприяло все більшому поширенню сіоністських ідей серед загалу єврейства.

На відміну від СО, що сповідувала світські засади в діяльності єврейських релігійних гмін, національно-релігійна течія в рамках сіоністського руху, яку представляла «Мізрахі» гуртувала сіоністів-вірян. Перша конференція організації «Мізрахі» на території Польщі відбулася 3 липня 1917 р. у Варшаві². В програмі на перший план партія висувала питання про створення в Палестині єврейської національної автономії, а згодом — і держави³. Вирішення «єврейської проблеми» в Польщі «Мізрахі» вбачала в наданні національної автономії євреям у межах єврейських національно-релігійних гмін.

Велику увагу партія приділяла освіті, в якій мали поєднуватися світські та релігійні засади. В програмних документах організації зазначалося, що національно-культурний розвиток єврейського народу має здійснюватися на засадах юдаїзму і відповідно до єврейських традицій⁴. Допускалося створення релігійних єврейських шкіл (хедерів, талмуд-тор, ешиботів), у яких діти одночасно могли здобувати світську освіту відповідно до державних навчальних програм. Національною мовою євреїв мізрахісти визнавали тільки іврит⁵.

«Мізрахі» була другою після СО сіоністською організацією в Польщі за впливами серед польських євреїв⁶. Найбільше партію підтримували серед єврейських підприємців, частини молоді й робітників, котрі дотримувались ортодоксальних релігійних поглядів і канонів юдаїзму⁷. Організація мала представників у міських радах, у радах та правліннях єврейських релігійних гмін. Зауважимо, що на початку 1920-х рр. до складу єврейського парламентського представництва в Сеймі входило шість мізрахістів, серед них — посол від Волині Брот Шмунль⁸.

¹ AAN. Sygn. 976/53. К. 22.

² Государственный архив Брестской области (ГАБО). Ф. 1. Оп. 9. Дело. 2145. Л. 27.

³ ГАБО. Ф. 1. Оп. 9. Дело. 2145. Л. 26–27.

⁴ AAN. Sygn. 976/53. К. 118.

⁵ ГАБО. Ф. 1. Оп. 9. Д. 2145. Л. 26–27.

⁶ Держархів Волинської обл. Ф. 1. Волинська воєводська команда державної поліції. Оп. 2. Спр. 1238. Арк. 6.

⁷ AAN. Sygn. 976/53. К. 118.

⁸ Держархів Волинської обл. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1238. Арк. 7.

На території Волинського воєводства партія «Мізрахі» не проводила активної політичної діяльності. Зосереджуючи увагу на просвітницькій роботі, організація фінансувала діяльність низки навчальних закладів, де навчання велось як івритом, так і польською мовою¹. Окрім того, члени партії проводили лекції й збори, присвячені палестинському питанню, збирали пожертви до фонду допомоги єврейським поселенцям у Палестині.

На Волині осередки «Духовного центру» існували в кількох повітових містах воєводства. Так, місцевий комітет партії в Острозі, який очолював Мойша Абельман, налічував близько 40 членів². Осередки організації існували також у Ковелі та Любомлі³. В цих містах під її впливом перебували окремі добродійні єврейські організації, зокрема Товариство охорони здоров'я, Товариство опіки над єврейськими сиротами тощо, молодіжна організація «Гехалюц Хамізрахі» («Hechaluc Hamizrachi»)⁴.

Однією з найбільших єврейських політичних партій соціалістичного спрямування в міжвоєнній Польщі була «Єврейська соціал-демократична партія «Поалей-Сіон» (з івritу — «робітники Сіону»). Ця партія була пов'язана з політичною течією т. зв. сіоністського соціалізму.

Сіоністсько-соціалістичний рух почав формуватися на початку ХХ ст. Його прихильниками були переважно єврейські робітники, котрі симпатизували ідеям сіонізму. Сіоністи-соціалісти визнавали провідну роль пролетаріату в сучасній єврейській історії. Однак, на відміну, наприклад, від «Бунду» — найвпливовішої єврейської соціалістичної партії, яка діяла на теренах колишньої Російської імперії, поалейсіоністи не сприймали соціальну революцію як інструмент вирішення єврейського питання (Стецькевич, П. Т. 2010, с. 39). Головна увага сіоністів-соціалістів зосереджувалася навколо покращення економічного становища робітництва.

На польських землях організація під назвою «Союз єврейських соціалістів “Поалей Сіон” у Польщі» розпочала діяльність 1905 р.⁵ Лідером і головним ідеологом партії на той час був Бор Борохов. У роки Великої війни партія зазнала репресій з боку німецької й австрійської окупаційної влади. Свою діяльність сіоністи-соціалісти відновили з відродженням польської державності в листопаді 1918 р. Наприкінці того самого року у Варшаві відбувся перший з'їзд «Єврейської соціал-демократичної партії “Поалей-Сіон”»⁶.

Невдовзі всередині партії намітилися серйозні розбіжності, пов'язані переважно з різною оцінкою революційних подій у Росії. Внаслідок цього в липні 1920 р. на V Світовому конгресі, що проходив у Відні, стався роз-

¹ AAN. Sygn. 976/53. K. 118.

² Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 422. Арк. 112.

³ Держархів Волинської обл. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 288. Арк. 12.

⁴ AAN. Sygn. 976/53. K. 118.

⁵ AAN. Sygn. 976/53. K. 20.

⁶ AAN. Sygn. 976/53. K. 20.

кол. Більшість делегатів — соціалістів-сіоністів, які представляли польські землі, займали лояльну позицію щодо Радянської Росії, не відмежовуючись при цьому від вирішення палестинської проблеми. В цьому питанні вони вважали можливою співпрацю лише з революційними угрупованнями. Меншість також не відмовлялася співпрацювати з соціалістами, однак лише тими, які належали до Світового сіоністського конгресу, а в палестинському питанні — з організаціями націоналістичними¹. Внаслідок розколу «Поалей-Сіон» в Польщі утворилися дві самостійні партії: «Єврейська соціал-демократична робітничка партія “Поалей Сіон”» (т. зв. «Поалей-Сіон» лівиця) і «Єврейська соціалістична робітничка партія “Поалей Сіон”» («Поалей-Сіон» правиця). 1923 р. до останньої приєдналися т. зв. Молоді сіоністи (Cairej-Cujon) і партія «Воля» (Dror)².

Партія «Поалей-Сіон» лівиця виступала з програмою створення єврейської держави в Палестині на соціалістичних засадах. Вирішення єврейського питання в Польщі пов'язувалося з наданням євреям національно-культурної автономії. В середині 1920-х рр. «Поалей-Сіон» лівиця налічувала близько 9 тис. членів і 196 осередків по всій країні, переважно на теренах північно-східних воєводств (Стецкевич, П. Т. 2010, с. 125). На території Волинського воєводства, за даними органів державної безпеки, активної діяльності партії лівих поалейсіоністів у міжвоєнний період не фіксувалося.

Водночас помітно впливовою серед єврейських робітників Волині була інша соціалістично-сіоністська партія — «Поалей-Сіон» правиця. Метою своєї діяльності партія проголошувала відбудову єврейської держави в Палестині. Серед нагальних поточних завдань «Поалей-Сіон» правиця декларувала культурно-національну автономію єврейських віросповідних громад, діяльність яких базувалася б на світських засадах і демократичному самоврядуванні, запровадження в школах обов'язкового для дітей вивчення мов іврит та ідиш³. Партію підтримували серед місцевих єврейських робітників, дрібних торговців, а також частини інтелігенції — симпатиків ідей сіонізму.

Луцький осередок партії «Поалей-Сіон» правиці (голова — Кесельман Шлома) засновано 1930 р.⁴. На Волині під її впливом перебували такі молодіжні та просвітницькі організації, як «Піонер» («Nechalus»), «Молодий піонер» («Nechalus Nasaig»), «Академічний союз єврейських студентів польських університетів» («Cherut»), «Ліга трудящих Палестини» («Farband fin arbetender Erec-Israel»), культурно-освітнє товариство «Freichet» та інші.

Певний вплив на єврейське робітництво Волині справляла організація соціалістично-сіоністського спрямування «Сіоністська партія праці “Nidachduth”» (Гідахдут). Її засновано на установчому з'їзді в Празі

¹ AAN. Sygn. 976/53. К. 20.

² AAN. Sygn. 976/53. К. 20.

³ AAN. Sygn. 976/53. К. 20.

⁴ Держархів Волинської обл. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 417. Арк. 22.

1926 р. В пропагандистській діяльності «Гідахдут» поєднувала гасла «класової боротьби» й «національного визволення» єврейського народу. Ідеологи цієї сіоністської організації наголошували, що «національне і соціальне визволення євреїв — процес взаємозалежний і повинен відбуватися шляхом еволюції»¹. Однак національні інтереси визнавалися вищими за класові. Одним із завдань партія ставила захист економічних прав місцевого єврейства.

Таким чином, сіоністський рух був важливою складовою суспільно-політичного життя міжвоєнної Польщі. З огляду на сприятливу міжнародну ситуацію після завершення Першої світової війни, чисельність єврейської громади на польських землях, гарантовані законом і міжнародними зобов'язаннями національно-культурні права етнічних меншин у Другій Польській республіці, сіонізм як політична течія отримав потужний імпульс для розвитку.

На території Волинського воєводства сіоністський рух представляли такі політичні організації: «Сіоністська організація в Польщі», партія сіоністів-ортодоксів «Духовний центр» («Mizrachi»), «Єврейська соціалістична робітничая партія “Поалей Сіон”» («Поалей-Сіон» правиця), «Сіоністська партія праці “«Hidachduth”»» (Гідахдут). Своєю головною політичною метою сіоністи проголошували створення єврейської незалежної держави в Палестині, а в межах Польської держави — надання євреям національно-культурної автономії. У 1920-х рр. сіоністам вдалося сформувати в регіоні доволі розгалужену мережу своїх партійних осередків. Члени сіоністських організацій вели активну пропагандистську діяльність для заохочення еміграції волинських євреїв до Палестини. Окрім того, вони виступали на захист політичних і економічних прав єврейської громади, як на парламентському рівні, так і в органах місцевого самоврядування. Велику увагу сіоністи приділяли єврейській освіті й культурі в краї. Під впливом сіоністських партій перебувала значна частина господарських, культурно-освітніх, молодіжних, спортивних та добродійних організацій і товариств. Архівними джерелами підтверджено, що сіоністський рух на Волині в міжвоєнний період широко підтримували серед місцевого єврейства. Серед проблем, порушених у публікації, маловивченими залишаються питання, пов'язані з діяльністю єврейських політичних організацій, які представляли консервативну, соціалістичну й угодовську течії на західноукраїнських землях. Поза увагою дослідників залишаються проблеми взаємин воєводської адміністрації та місцевого єврейського політикуму.

Гон, М. 2008, Євреї на українських землях у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини (1918–1939 рр.). *Нариси з історії та культури євреїв України*. Київ: Дух і Літера. С. 162–182.

¹ AAN. Sygn. 976/53. К. 19.

Дмитрук, В. 2002. З історії єврейського громадського життя на Волині у міжвоєнний період (1921–1939). *Доля єврейської духовної та матеріальної спадщини в ХХ ст.*: зб. наук. пр. : матеріали конф. (28–30 серп. 2001 р.). Київ: Ін-т юдаїки. С. 31–34.

Зашкільняк, Л. 2002. *Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів*. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка.

Крамар, Ю. 2017. Єврейське питання в політиці урядів міжвоєнної Польщі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія Історичні науки. № 5 (354). С. 123–130.

Крамар, Ю. В. 2015. *Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя*. Луцьк: Вежа-Друк.

Макарчук, С. 2008. Західна Волинь у 20–30-х рр. ХХ ст. (етносоціальні та політичні відносини в краї). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. Львів: НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. С. 226–239.

Стецькевич, П. Т. 2010. *Деятельность еврейских политических партий и организаций на территории Западной Беларуси (1918–1926)*. Гродно: ГТАУ.

Bergman, O. 1998. *Narodowa Demokracja wobec problematyki żydowskiej w latach 1918–1929*. Poznań: Wyd. Poznańskie.

Borecki, P. 2010. Uwagi o statusie prawnym wyznawców judaizmu na ziemiach polskich. *Czasopismo prawno-historyczne*. T. LXII. Zesz. 2. S. 64–89.

Chodakiewicz, M. J. 2000. *Żydzi i polacy, 1918–1955: wspolistnienie, zagłada, komunizm*. Warszawa: Fronda.

Fałowski, J. 2006. *Mniejszość żydowska w parlamencie II Rzeczypospolitej (1922–1939)*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne — Oficyna wydawnicza AFM.

Gładysz, J. 1995. Gmina wyznaniowa żydowska w Lublinie w latach 1918–1939. *Żydzi w Lublinie*. T. 1. Materiały do dziejów społeczności żydowskiej Lublina. Lublin: Wyd. UMCS. S. 155–175.

Halczak, B. 1995–1996. Cele polityki endeckiej wobec mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1919–1939. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. № 2/3. S. 37–49.

Holzer, J. 1974. *Mozaika polityczna II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Książka i Wiedza.

Mendelsohn, E. 1992. *Żydzi Europy Środkowo-Wschodni w okresie międzywojennym*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.

Tomaszewski, J. 1985. *Ojczyzna nie tylko polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1938–1939*. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza.

Tomaszewski, J. 1993. *Najnowsze dzieje żydów w Polsce (w zarysie do 1950 r.)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Żebrowski, R. 1993. *Dzieje żydów w Polsce. Wybór tekstów źródłowych. 1918–1939*. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny w Polsce.

Żebrowski, R. 1995. Społeczeństwo żydowskie w II Rzeczypospolitej. *Studia z dziejów żydów w Polsce*. T. 1. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny. S. 81–101.

Zieliński, K. 2006. Żydzi polscy a niepodległość — nadzieje i obawy. *Res Historica*. Lublin: Wyd. UMCS.

Hon, M. 2008. Yevrei na ukrainskykh zemliakh u skladi Polshchi, Rumunii ta Chekhoslovachchyny (1918–1939 rr.) [Jews in the Ukrainian Lands as a Part of Poland, Romania and Czechoslovakia in the Years 1918–1939]. *Narysy z istorii ta kultury yevreiv Ukrainy*. Kyiv: Dukh i Litera. S. 162–182. [in Ukrainian]

Dmytruk, V. 2002. Z istorii yevreiskoho hromadskoho zhyttia na Volyni u mizhvoiennyi period (1921–1939) [From the History of Jewish Public Life in Volyn in the Interwar Period (1921–1939)]. *Dolia yevreiskoi dukhovnoi ta materialnoi spadshchyny v XX st.*: zb. nauk. pr.: materialy konf. (28–30 serp. 2001 r.). Kyiv: In-t yudaiky. S. 31–34. [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. 2002. *Istoriia Polshchi. Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnyv [The History of Poland. From the Pastest Days to Our Days]*. Lviv: Lviv. nats. un-t im. I. Franka. [in Ukrainian]

Kramar, Yu. 2017. Yevreiske pytannia v politytsi uriadiv mizhvoiennoi Polshchi [The Jewish Question in the Policy of the Governments of Interwar Poland]. *Naukovyi visnyk Skhidnoieuropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Serii: Istorychni nauky. № 5 (354). Lutsk. S. 123–130. [in Ukrainian]

Kramar, Yu. V. 2015. *Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia [Western Volyn 1921–1939: National, Cultural and Religios Life]*. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian]

Makarchuk, S. 2008. Zakhidna Volyn u 20–30-kh rr. XX st. (etnosotsialni ta politychni vidnosyny v krai) [Western Volyn in the 20–30th Years of the 20th Century (Ethnically-Social and Political Relations in the Territory)]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Ukrainsko-polsko-biloruske susidstvo: XX stolittia*. Vyp. 17. S. 226–239. [in Ukrainian]

Stetskevich, P. T. 2010. *Deyatelnost evreyskikh politicheskikh partiy i organizatsiy na territorii Zapadnoy Belarusi (1918–1926) [The Activities of Jewish Political Parties and Organizations in the Territory of the Western Belarus in the Years 1918–1926]*. Grodno: GGAU. [in Russian]

Bergman, O. 1998. *Narodowa Demokracja wobec problematyki żydowskiej w latach 1918–1929 [National Democracy Towards the Jewish Issues in the Years 1918–1929]*. Poznań: Wyd. Poznańskie. [in Polish]

Borecki, P. 2010. Uwagi o statusie prawnym wyznawców judaizmu na ziemiach polskich [The Comments about the Legal Status of the Believers of Judaism in the Polish Lands]. *Czasopismo prawno-historyczne*. T. LXII. Zesz. 2. S. 64–89. [in Polish]

Chodakiewicz, M. J. 2000. *Żydzi i polacy, 1918–1955 : współistnienie, zagłada, komunizm [Jews and Poles, 1918–1955: Coexistence, Extermination, Communism]*. Warszawa: Fronda. [in Polish]

Fałowski, J. 2006. *Mniejszość żydowska w parlamencie II Rzeczypospolitej (1922–1939) [Jewish Minority in the Parliament of the Second Polish Republic (1922–1939)]*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne — Oficyna wydawnicza AFM. [in Polish]

Gładysz, J. 1995. Gmina wyznaniowa żydowska w Lublinie w latach 1918–1939 [Jewish Religious Commune (Gmina) in Lublin in the Years 1918–1939]. *Żydzi w Lublinie. T. 1. Materiały do dziejów społeczności żydowskiej Lublina*. Lublin: Wyd. UMCS. S. 155–175. [in Polish]

Halczak, B. 1995–1996. Cele polityki endeckiej wobec mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1919–1939 [The Goals of the National Democratic Party's Policy Towards the Jewish Minority in Poland in the Years 1919–1939]. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. № 2/3. S. 7–49. [in Polish]

Holzer, J. 1974. *Mozaika polityczna II Rzeczypospolitej [Political Mosaic of the Second of Poland Republic]*. Warszawa: Książka i Wiedza. [in Polish].

Mendelsohn, E. 1992. *Żydzi Europy Środkowo-Wschodni w okresie międzywojennym [Jews of Central and Eastern Europe in the Interwar Period]*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN. [in Polish]

Tomaszewski, J. 1985. *Ojczyzna nie tylko polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1938–1939* [Homeland is not Only for Poles. National Minorities in Poland in the Years 1938–1939]. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza. [in Polish].

Tomaszewski, J. 1993. *Najnowsze dzieje żydów w Polsce (w zarysie do 1950 r.)* [The Latest History of Jews in Poland (in Outline until 1950)]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [in Polish]

Żebrowski, R. 1993. *Dzieje żydów w Polsce. Wybór tekstów źródłowych. 1918–1939* [The History of Jews in Poland. The Selection of Source Texts]. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny w Polsce. [in Polish]

Żebrowski, R. 1995. *Spółczesność żydowska w II Rzeczypospolitej* [Jewish Society in the Second Republic of Poland]. *Studia z dziejów żydów w Polsce*. T. 1. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny. S. 81–101. [in Polish]

Zieliński, K. 2006. *Żydzi polscy a niepodległość — nadzieje i obawy* [Polish Jews and Independence — Hopes and Fears]. *Res Historica*. Lublin: Wyd. UMCS. [in Polish]

УДК [94(438):329(=411.16)14:37.018.1]«1919/1939»

DOI: 10.20535/2307-5244.55.2022.269760

O. B. Ruda

ORCID: 0000-0003-4361-8313

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України*

O. Ruda

*National Academy of Sciences of Ukraine, I. Krypiakewych Institute
of Ukrainian Studies*

РОЛЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ «РОБІТНИКИ СІОНУ» У РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ШКІЛЬНИЦТВА МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

У статті висвітлено розвиток єврейських приватних двомовних початкових шкіл з мовами викладання їдиш та іврит у міжвоєнній Польській державі. Стверджено, що вагома роль у розвитку світського іврито-їдишомовного шкільництва належала Єврейській соціалістичній робітничій партії «Робітники Сіону» та заснованому з ініціативи членів цієї партії Товариству з підтримки єврейського шкільництва та єврейської культури. З'ясовано, що через складність освітніх програм двомовних єврейських шкіл, обмежене фінансування, протидію з боку владних кіл партійцям і членам товариства не вдалося створити розгалужену мережу цих навчальних закладів.

Ключові слова: політична партія «Поалей Ціон-правиця», міжвоєнна Польща, культурно-освітні товариства, двомовна школа, іврит, їдиш.